

Józi idétlenül mosolygott, kifacsarodott a széken, összevissza fészkelődött, sűrűn törülgette a feje búbját, elsápadt, remegett, gondolatok, emlékek szakadtak szét benne. Kínlódva próbált a feladatra koncentrálni. Osztálytársai súgtak neki, és ő igent mondott.

A tanár intett nekik, mire csönd lett. Józi rémülten eszmélt.

– Akkor hát, ha megengeded... – szólt a tanár, és elővett egy vizes szivacsot, majd hozzálátott a magyarázathoz. Szivaccsal jó alaposan letörülte Józi fejét, fülét, orrát. Elővette színes filceit, és felrajzolta velük a fejbőrre a kisagyat, a nagyagyat, a központi idegrendszer különböző részeit.

– Ne aggódj, lejön! – mondta Józsinak.

Aztán magyarázni kezdte, hol keletkeznek az érzelmek, indulatok, a gondolatok és a szexuális ingerek.

Józi önkéntelenül is végig akarta törölni kezét a fején, de a tanár élesen rászólt.

– Nem! Vannak, akik még nem készültek el!

Mert nem akartak elkészülni.

Ott ült a széken. A szemét nem hunyhatta be. Görcsösen nézett körbe-körbe, ugrált egyik arcról a másikra. Mellette a tanár magyarázott, osztálytársai pedig lelkesen jegyzeteltek.

Félelmetes volt, hogy kezdte megszokni a helyzetet. Eszébe jutott, hogy hátralevő életét segédeszközként fogja leélni halott dolgok között. Hihetőnek tűnt.

Kicsöngettek. Felugrott a székről, az ajtóhoz rohant.

– Várj! – kiáltott utána a tanár. – Kapsz egy ötöst!

– Köszönöm – rebegette a fiú, és mint az örült rohant végig a folyosón. Berohant a mosdóba, becsapta maga mögött az ajtót.

Nem volt egyedül. Hajas babák vették körül. Csodálkozva bámultak rá. A mosdóhoz lépett. Ott tolongtak vele a tükörben.

Nem bírta nem nézni felszabdalt agyát. Olyan kihívóan csupasz volt.

NOVELLAPÁLYÁZAT

Latzkovits Miklós

A KÖNYVFEJTŐ

Johann Alauda 1800. május 13-án született Tübingenben. Rejtélyes élete, szörnyű halála még ma is sokakat foglalkoztat, bár néhányan csalást, egyszerű szemfényvesztést emlegetve csak nevetnek az egészen. Jellemző, hogy szülőházán az emléktábla, melyet napjainkban is több száz látogató keres fel nyaranta, szintén „legendásnak” nevezi alakját, az *ügynevezett könyvfejtő* („der sogenannte Bucherrater”) kifejezés pedig egyér-

telmúen az eseményeket illető szkepszisre utal. Ráadásul Erica Withbread, Alauda legjelentősebb monográfusa, aki 1957-ben publikálta szakszerű adatfeltáráson alapuló s valóban invenciózus dolgozatát, egy évvel később, *Lapis niger* címen kiadott könyvével – ebben bizonyos talizmánok és varázserejű kövek történetét dolgozta fel komolyanak semmiképp sem nevezhető módszerekkel – alaposan megtépázta saját tudományos hitelét, s ezzel igencsak megnehezítette Alauda személyének elfogulatlan értékelését. Ennél is többet nyom azonban a latban, hogy Alauda szemmel láthatóan szerette saját legendáját. Élete szakadatlan vándorlásban telt, egyik előadásról – ahogy ő nevezte, „szeánszról” – utazott a másikra, estéit szállodai szobákban töltötte, magányosan, s csak a legtrikább esetben fogadott látogatót. Amikor 1842-ben a tübingeni egyetem tiszteletbeli doktorává avatták, a ceremóniát követő fogadásról alig félóra után elszókött, az universitas magisztrátusának egyöntetű felháborodását váltva ki ezzel. Legendásan zárkózott s – úgy tűnik – magányos volt. Mint annyi jelentős kortársa, ő is előszeretettel tett kétértelmű, titokzatos kijelentéseket, olykor elképesztve, olykor egyszerűen megnevettetve hallgatóit, tudósokat, művészeket vagy a kíváncsi és persze elfogult polgárok tömegét. Mindössze hét levelét ismerjük, valamennyit a weimari Herzogin Anna Amalia Bibliothek őrzi, s e levelek közül is csupán három nyújt némi betekintést gondolataiba. Mert Johann Alauda gyakorlatilag soha nem írt le semmit. „Az alkotás ezen öröme – ahogy egy kései csodálója fogalmazott – nem adatott meg neki.” Ami keveset tudunk róla, azt kizárólag kortársai néha teljesen ellentmondó feljegyzéseiből tudjuk, akik hol lelkes csodálattal, hol némi rosszindulattal nyilatkoztak róla, de – és ezt fontos megjegyeznünk – közönnyel soha. Őt egyszerűen nem szokás csak úgy megemlíteni, nem szokás beérni néhány futó megjegyzéssel, s a róla szóló híradások elfogultsága legalább annyira elrejtí az igazi Alaudát, mint amennyire igyekezett elrejtetni ő maga.

Kétségtelen, hogy Alauda zseni volt. Az olvasás vagy – hogy ismét egy tőle származó kifejezést használjunk – az „emlékezés” utolérhetetlen géniusza. Amikor 1811-ben végigvezették a wolfenbütteli hercegi könyvtáron, Európa egyik legjelentősebb régi gyűjteményén, a csodagyereknek titulált kisfiú a lehető legtermészetesebb módon emlékezett vissza általa nyilvánvalóan sohasem olvasott könyvekre, mint például Didacus de Lavega 1612-ben Kölnben megjelent *Dominicalium duo libri* című munkájára, Daniel Tossinus két könyvére (a *Verantwortung der reinen Lehre vom heiligen Nachtmahl* és a *Doctrina de praedestinatione* címűekre), Jodocus Ked igazi ritkaságnak számító, 1651-ben Bécsben kiadott *Constantinus Magnus*ára, Alchabitius *Astronomiájára*, továbbá Petrus Iarrius India történetével foglalkozó dolgozatára. A könyveket egy hatalmas asztalon, fekete kendővel letakarva rakták egymás mellé a könyvtárosok – ez volt az első ilyen eset, mely a későbbi szeánszok kötelező gyakorlatává változott –, s a kisfiú bekötött szemmel, kezét a kendő alá csúsztatva „olvasott el” minden egyes kötetet, pontos címlírát s rövid szinopszist adva róluk. A hercegi család egyik jelen lévő tagja, Anna von Braunschweig, minderről naplójában is beszámolt. A napló visszafogott hangneméhez képest megdöbbenően lelkes, szinte rajongó leírásában Alaudát végig „csodálatos, rendkívüli gyermeknek” nevezi, kinek „tekintete a természet és a szellem legbensőbb titkairól árulkodik, méghozzá oly meggyőző erővel, hogy az a szkeptikusok minden kétségét szempillantás alatt messzire űzi”. A siker osztatlan volt. Alaudát tizenegy évesen szárnyára kapta a hírnév, s ő néhány hónapig maradéktalanul élvezhette minden örömét. Valószínűleg ez volt élete legboldogabb időszaka. Sohasem tudjuk meg, hogy jó döntés volt-e, de szülei ezt követően eltöltötték a nyilvánosságtól. Húszéves koráig kizárólag tübingeni tanulmányainak élt, s ez alatt az idő alatt – ebben

Erica Withbreadnek valószínűleg igaza van – végig a visszatérésre vagy, talán helyesebb azt mondanunk, a nagy, az igazi bemutatkozásra készült. Egy lenyűgöző tehetség mindenki rokonszenvét, szeretetét megnyerő bemutatkozására, mely a wolfenbüttelihez hasonló sikert jelenthet a számára. De csalódnia kellett. Mert ha egy kisgyerek bekötött szemmel, kézzel tartva olvas el komoly teológiai szakmunkákat, az természetesen lenyűgöző és csodálatos, de ha egy húszéves fiatalember csinálja ugyanezt, akkor az ostoba szemfényvesztés, sőt esetleg csalás. Persze Alauda szeánszai a későbbiekben is sikeresek voltak, mi legalábbis sikerről beszélnénk, de ő ezzel képtelen volt beérni. Ha ugyanis előadásain a kétely akár leghalványabb jelét is érzékelté – márpedig minden egyes alkalommal szükségszerűen érzékelnie kellett –, akkor ő szentül meg volt győződve róla, hogy senki sem hisz neki, hogy a hitetlenség alattomos és ostoba csirája igenis ott van mindenkiben. És ezért nem szerette az embereket, ezért volt egész életén át sértődött, megbántott, már-már elviselhetetlenül szeszélyes, és ezért volt magányos, mint talán senki más.

Alauda hitelének egyébként legtöbbet próféciai ártottak, melyeket kortársai sehogyan sem akartak komolyan venni, szemben az utókorral, mely viszont kénytelen volt erre. Leghíresebb s legtöbbet idézett levelében néhány sor erejéig történelmi, filozófiai kérdésekről is beszél, s közben pontosan leír egy könyvet, melynek „szerzője egy Klaus Dockhorn nevű tudós lesz, s 1937-ben *Die Staatsphilosophie des englischen Idealismus* címen Bochumban fog megjelenni”. Ismeretes, hogy Klaus Dockhorn 1937-ben *Die Staatsphilosophie des englischen Idealismus* címen Bochumban valóban megjelentette a könyvet, jóllehet – legalábbis ő ezt állította – sohasem hallott Alaudáról. Ugyancsak ismeretesek azok a Ludwig Bechsteint illető vádak, melyek szerint a költő a *Totentanzot* kifejezetten Alauda felkérésére írta, aki már 1822-ben megjósolta a negyvennyolc költemény kilenc évvel későbbi megjelenését. (Erről az ügyről különben kizárólag a bírálók ellenséges nyilatkozataiból tudunk, sem Alauda, sem Bechstein nem utal rá soha.) Érdekesek Alauda azon jóslatai is, melyek nem váltak valóra. 1837-ben – ezt Ulrich Graab jegyezte le – bejelentette, hogy a következő évszázad német irodalmának egyik legjelentősebb alkotása az a Józsefről szóló négyrészes komédia lesz, melyet egy bizonyos Thomas von Lübeck fog publikálni. A modern értelmezők közül természetesen mindenki Thomas Mannra gondol, noha a *József és testvérei* nem dráma. Erica Withbread ennek megfelelően mentegetni is próbálja Alaudát. Elképzelhetőnek tartja, hogy a Graab által használt terminus (*Lustspiel*) nem annyira a *Tetralógia* műfajára, hanem optimista, bizakodó végkicsengésére vonatkozik, de – véleménye szerint – még ennél is valószínűbb, hogy Graab egyszerűen tévedett, mivel a XIX. század első felében a komédia nem számított olyan irodalmi műfajnak, melyben „egy egész évszázad egyik legjelentősebb alkotását” lehetne megírni. Mindez persze igen ingatagnak látszó érvelés. Az viszont biztos, hogy Alaudának még a tévedéseiben is jóval több az igazság, mint mondjuk Nostradamus legsikerültebb jóslataiban.

Alauda húszévesen lépett újra a nyilvánosság elé. A bemutatót maga szervezte, közönsége kizárólag értelmiségiekből állt, s a meghívón olvasható felhívásnak megfelelően valamennyien egy-egy könyvet hoztak magukkal. Már az elején éreznie kellett, hogy nem fog sikerülni. Az asztalra kikészített fekete kendők, a szembekötés szándékolatlan karikírozott aktusa, egy szórakoztató, kellemes est ígérete, mindez egészen más volt, mint amilyenek ő szerette volna. Furcsa, hogy élete végéig ragaszkodott ezekhez a – valljuk be – félrevezető kellékekhez, talán a wolfenbütteli élmények miatt vagy épp

makacsságból, örökösen csak kudarcaira emlékezve. Mert ő az arisztokrácia, a szellemi arisztokrácia elismerésére vágyott, de az túl későn adatott meg neki. Tübingenben mindenesetre két teljes évig küzdött érte, sikertelenül. Gyakorlatilag amolyan bűvészinasnak, később egyszerűen betegnek vagy csalónak tartották, úgyhogy 1822-ben elhagyta szülővárosát, ahová húsz évig, egészen doktorrá avatásának ünnepélyes és botrányba fúló aktusáig egyszer sem tért vissza. Szinte bizonyos, hogy ebben az időben még reménykedett. Erre leginkább takarékosnak semmiképp sem nevezhető életmódjából lehet következtetni, kortársaitól származó megjegyzésekből, melyek nagyképű, agresszív embernek festik őt. Úgy látszik, a zseniális, rendkívüli képességek elfogadtatása akkoriban sem lehetett könnyű feladat, Alauda erejét legalábbis meghaladta. Jellemének, személyiségének gyökeres változása azonban egészen prózai okokkal magyarázható. Nevezetesen anyagi helyzetének gyors romlásával – amit részben apjával való kapcsolatának megszakítása eredményezett –, azzal a létbizonytalansággal, mely a folytonosan úton lévő Alaudára hirtelen rászakadt. Utólag bármennyire kézenfekvőnek látszik is a megoldás, ő mégis évekig kereste, sőt tulajdonképpen nem is találta meg soha. Őt találták meg. Egy „intellektuális cirkusz” tagjai. A társaság emlékezőművészekből, poliglott nyelvzsenikből, botcsinálta költőkből és tudósokból állt, kulturált, a társasági érintkezés szabályait kiválóan ismerő pojacákából, szélhámosokból, akik maguk is örökösen utaztak, bejáratosak voltak a városi szalonokba, ahová részben szerepelni hívták meg őket (nem csekély fizetésért), részben viszont egyenrangú partnerként kezelték őket. Alaudát mélységesen elkésesítette, megtörte ajánlatuk, és persze leginkább az a tény, hogy az ajánlatot kénytelen volt elfogadni. Igaz, idősebb korában némi nosztalgiával emlékezett erre az időre, akkoriban azonban tragédiaként élte meg. Hogy az az ember, aki az összes megírt és valaha megírandó könyvet nemcsak hogy ismeri, de valósággal magában hordja, szinte azonos velük, cirkuszi mutatványosként keresi a kenyerét. Vajon mit jelenthetett Alauda számára a Biblia, Homérosz, Tasso, Shakespeare, mit Dante, az irodalom csodálatos, lenyűgöző remekei, melyeket úgy ismert, ahogy senki más. Szédítő még csak elképzelni is őt mondjuk egy délutáni séta közben, mondjuk Hamburgban, ahogy Márquezt olvas (nyilván fordításban), vagy Danilo Kišt, Günter Grass-t, Bulgakovot, Calvinót – sokadszorra. Gondoljunk csak bele, hogyan fejthette meg a tudományos irodalmat. Például a római retorikát, Galileit, Newtont, Gödelt vagy Bertrand Russellt. Mit jelenthetett neki Stephen Hawking, a modern számítástechnika, Freud vagy egy génebeszeti szakkikk. Örömforrás vagy teher volt-e a számára mindez, ma már eldönthetetlen. Ő alig beszélt róla, s az a megrázó, valóban megrendítő vallomás, melyet élete utolsó óráiban hagyott az utókorra, szintén fenntartásokkal kezelendő.

Alauda viszonylagos hírnevét, egzisztenciális biztonságát annak az intellektuális cirkusznak köszönhette, melynek 1827-ben tagja lett. Kollégáit lenézte és megvetette, ahogy megvetette egyre nagyobb számú közönségét is, de ezt már nemigen juttatta kifejezésre. Büszkesége nem egyszerűen megkopott, de végérvényesen eltűnt, semmivé vált, és csak a keserűség maradt helyette. Dolgozott, kereste a kenyerét, még az is megesett vele, hogy egy beteg társa helyett médiumot kellett alakítania egy spiritalista összejövetelen, amire egyik levelében épp ő maga emlékezik. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a cirkuszkapcsolatai révén elérhetővé váltak számára a szereplés ama lehetőségei, melyeket addig egyedül képtelen volt megteremteni. Az emberek korábban nem voltak hajlandók észrevenni benne a zsenit, a csodálatosat, csak az ar-

tistát látták, és ezért kinevették. Artistaként viszont elkezdte őket érdekelni a titok, melyet sehogyan sem sikerült megfejteniük, és már egyre kevésbé tudtak úgy tekinteni rá, mint valami artistára. Persze az a fajta siker, melyre mindig is vágyott, még ekkor sem egyik pillanatról a másikra hullott az ölébe. Négy keményen végigdolgozott év eredménye volt. Apró lépések, szinte észrevehetetlen, alig realizálható eredmények. Már nem tudott örülni neki. Szakitott a cirkusszal, magányos artista lett, majd magányos próféta, mindig elégedetlen önmagával és a világgal.

1842-ben visszatért Tübingenbe. Viharos gyorsasággal megnősült, két gyermeke született, Daniel és Balthasar, a romantikus próza kimagasló megújítói. Úgy tűnt, Alauda végleg letelepszik. Mintha csak pótolni akarta volna mindazt, amit elmulasztott, berendezni egy olyan polgári életet, amelyet húszéves koráig élt. Még a régi szülői házat is megvásárolta hűgától, akivel egyébként alig volt kapcsolata. Ismeretes, hogy 1846-ban „a tübingeni Ulixes” (előszeretettel nevezte így magát) újra elhagyta szülővárosát, hogy immár sohase lássa többet. Említett levelében lakonikusan csak annyit mond ezzel kapcsolatban, hogy „aki sehol sem érzi otthon magát, annak nincs otthona”, de bővebben erről sem beszél.

Az egyetemről kapott doktori titulus különben végleg lezárt egy hosszú folyamatot. Alauda szalonképes próféta lett, valami meghatározhatatlan foglalkozású híresség, nem az egyetlen e szakmában. Kétségkívül nem ő volt a leghíresebb, de talán ő volt a legdrágább, s személye ugyanúgy az állandó támadások kereszttüzeiben állt, ahogy a többieké. Sohasem lépett fel annyiért, mint előző alkalommal. Így hát csak ritkán jelent meg a nyilvánosság előtt – erre semmiféle kéréssel, rábeszéléssel nem lehetett rávenni –, de akkor tényleg mesés gáziért. Szavait lejegyezték, vitatkoztak vele, kérdésekkel ostromolták, és válaszait legalább részben komolyan vették. Egy fiatal költő egy naumburgi szeánszon ihletűben faggatta, hogy tudniillik egy pontosan eltalált költemény vagy általában az irodalom jelentős alkotásai mennyiben lennének másak, ha szerzőik nem akkor írták volna meg őket, amikor éppen megírták. Alauda, aki aznap igazán elemében volt, talányos választ adott. Kijelentette, hogy a könyveket nem az írók írják, hogy a dolog épp fordítva történik. A könyvek keresik meg az írókat, a számukra leginkább megfelelőt, „és ez a munka igen jelentős erőfeszítést igényel, és cseppet sem veszélytelen”. Szavait általános derűtség fogadta, többen közbekiabáltak, hogy ez semmi más, mint a legarchaikusabb ideatan, mire Alauda közölte, hogy igen, ő valóban radikális platonista. „Naumburgban jelenleg a legradikálisabb.” Ilyenkor mindenki nevetett, Alauda viszont sosem. Egy alkalommal arról beszélt, mennyire esetleges, ad hoc dolog az emberi élet hosszát a megélt évek számával mérni, hogy ezt az eljárást kizárólag a leghétköznapibb, legalantasabb praktikum indokolja. Alauda úgy vélte, hogy sokkal beszédesebb lenne a kormeghatározás az elolvasott könyvek számának megadása révén, sőt a megoldás még tovább is tökéletesíthető, amennyiben az nemcsak egy számot, de pontos címjegyzéket is tartalmazna. Még egy saját maga által kitalált történetet is elmesélt. Egy utópiát. Tehát: Utópiában az emberek mindig magukkal hordanak egy kis noteszt, mely az említett listát tartalmazza, s melyben a felsorolt kötetek természetesen alfabetikus sorrendben követik egymást. Utópiában megismerni valakit annyit tesz, mint noteszt cserélni, s a kapcsolattartás sem más, mint az újonnan olvasott könyvek listájának postai úton történő cseréje. Ily módon az embertársainkkal való érintkezés szinte teljes mértékben kiküszöbölhetővé válna, ami Alauda szerint Utópia polgárai számára a maradéktalanul boldog élet legfőbb záloga lenne.

Szilárdul hitte, hogy létezik egy abszolút szám. Egy tökéletes, végső szám, mely azonos az egy ember által maximálisan elolvasható könyvek számával. Biztos volt benne, hogy az emberiség addigi történetében ő az első, aki abba fog belehalni, hogy több könyvet olvas el a lehetségesnél. Erről többször is beszélt, néha szenvedélyesen, más-kor keserű öniróniával, rendszeresen elképesztve hallgatóit. Azt állította, hogy a számot magát pontosan nem ismeri, sőt valójában fogalma sincs róla, eddig hány könyvet olvasott, de biztos benne, hogy a határon, azon a kritikus határon képes lesz egy pillanatra megállni, végiggondolni mindent, ami vele történt. Az összes könyvet. Kedvenc irodalmának a XXVI. századi lengyel irodalmat nevezte, „retrospektíve” pedig a klasszikus görögöt. Különböző ez utóbbi kijelentését unalmasnak tartották, előbbít vizsont (némi joggal) túlon túl légből kapottnak, de ő következetesen ragaszkodott a véleményéhez.

1860-ban visszavonult. Három évig gyakorlatilag egyetlen adatunk sincs róla, még azt sem tudjuk, hogy ez idő alatt hol tartózkodott. 1863. május 12-én Weimarban elolvassa az utolsó könyvet. Kézrátétellel, bekötött szemmel, egy maga szervezte szeánszon, ahol tehát gázi nélkül lépett fel. A könyv Johann Gottlieb Pobst meteorológiai tárgyú értekezése, tudománytörténeti jelentősége gyakorlatilag egyáltalán nincs. Johann Alauda 1863. május 13-án, nem sokkal éjfél előtt halt meg egy weimari szállodában. Érdekes, hogy soha senkinek sem jutott eszébe Alauda tehetségének irodalomtörténeti kiaknázása, hogy soha senki sem faggatta például a Homérosz előtti görög epikáról, az akkor még teljesen ismeretlen s gyakorlatilag ma is csaknem elveszettnek tekinthető újkomédiáról, a neoterikusokról, mondjuk Calvusról, vagy akár a korai középkor végérvényesen elkallódott remekeiről. Megbocsáthatatlan tévedése ez a kornak, melyben élt, s mely talán észre sem vette, hogy kit vesztett el. Kilencéves korában néhány hét alatt tanult meg lengyelül. (Egy fiatal dajkától, akit kishúga mellé fogadtak fel a szülei. A családi legenda szerint ez az egyszerű, babonás asszony annyira megijedt a gyermek irreálisnak látszó képességeitől, hogy még Tübingenből is elköltözött.) Kiválóan tudott latinul, ismerte a görögöt, a franciát és az olaszt, sőt idősebb korában valamelyest az angolba is belekapott. A zenéhez és a képzőművészetekhez semmiféle affinitása nem volt. Egyik fennmaradt levelében üresnek, ostobának nevezi önmagát, akiben mások szavai, gondolatai visszhangoznak örökösen, elviselhetetlen hangerővel. Szerette a csendet, szeretett vagy legalábbis szeretett volna semmire sem gondolni, egyedül, magában lenni, állítólag erről is sokat beszélt. Halála előtt két órával elmondta azokat a rettenetes szavakat. Hogy egész ostoba, üres életét odaadná egyetlen könyvért, az emberiség történetének akár legghiábavalóbb könyvéért, csak ő írhatta volna. Keserű szavak ezek. És talán fenntartással kezelendők.